

JANI SINOKKI

Se oli vain vitsi!

Huumoriin vetoaminen rasismien levittämisen välineenä

Huumorin avulla voidaan levittää ja vähätellä rasismia. Ymmärryksemme rasistisen viestinnän luonteesta ja menetelmistä on kasvanut siihen kohdistuneen tutkimuksen myötä merkittävästi. On syytä myös pyrkiä ymmärtämään niitä psykologisia tekijöitä, jotka tekevät ainakin osasta yleisöä alttiin vähättelemään rasismien ongelmaa silloin kun sitä levitetään huumorin kontekstissa.

Huumorintutkija-psykologi Dannagal Young toteaa, että on usein raivostuttavaa, kun loukkaantumistamme vähätellään esittämällä loukkauksen olleen vain huumoria – leikkiä, josta ei pitäisi suuttua. Youngin mukaan tällainen loukkausten väittämisen huumoriksi on silti usein varsin toimiva strategia, niin raivostuttavaa kuin se onkin. Jos väitteensä onnistuu kehystämään huumoriksi, edes jälkikäteisesti, on hänen mukaansa varsin todennäköistä, että siitä ei loukkaannuta tai että loukkauksen kokemus lieventyy.¹

Huumoriksi kehystämistä käytetään myös laajasti rasististen ja muiden vihamielisten ajatusten levittämiseen. Valheellisen ironian varjolla voidaan tuottaa ja toisintaa rasistisia stereotypioita ja asenteita². Rasistinen huumori toimii tehtäessä sisä- ja ulkoryhmäeotteluja ja tuotettaessa rodullistettuja vastakkainasetteluja³. Eräs vaikutusvaltaisimmista yhdysvaltalaisista uusnatsisivustoista, *The Daily Stormer*, näyttää menestyneen uusien jäsenten hankinnassa erityisesti siksi, että se on tietoisesti pyrkinyt epäinhimillistämään niin juutalaiset ja mustat kuin homot ja feministitkin nimenomaan huumorin keinoin⁴. Vaikka avoimen vihamielisyyden tai rasististen asenteiden osoittaminen on usein vastenmielistä monille, näyttää huumori muuttavan asettelmaa. Se saa monet vastaanottavaisemmiksi jopa muutoin vastenmielisiltä tuntuville ajatuksille⁵.

Tarkastelen tässä kirjoituksessa tekijöitä, jotka vaikuttavat erityisesti huumorin yleisöön ja selittävät sitä, miksi huumorin strateginen käyttö rasismien levittämiseen näyttää toimivan. Tämä näkökulma vastaanottajapuolen ajatteluun on erityisen tarpeellinen. Se osoittaa huumorin vaikuttavan ongelmallisesti moniin tavallisiin tiedollisiin suojausmekanismeihin ja tuottavan kriittisen ajattelun ja empaattisen harkinnan vääristymiä. Disinformaation tunnistaminen ja yleinen medialukutaito ovat korvaamattoman tärkeitä nykyajassa. Siksi on tiedostettava, että huumori saattaa tarjota pahantahtoisille toimijoille mah-

dollisuuden hyväksikäyttää inhimillisiä heikkouksiamme vaikuttaakseen siihen, miten ajattelemme ja käytteydymme. Meidän olisi siksi kasvatettava yhteiskunnallista resilienssiä tavanomaisten medialukutaidon ja tieteellisen ajattelun lisäksi varautumalla huumorin ja leikkisyyden avulla tapahtuviin vaikutusyrityksiin.⁶

Rasistisen viestinnän tutkimuksessa on kiinnitetty merkittävästi huomiota siihen, että rasististen asenteiden toteennäyttämisen vaikeus tuottaa mahdollisuuden levittää rasismia tahallisesti erilaisin keinoin. *Koirapilleiksi* (*dogwhistles*) kutsutut ilmaukset kutittelevat kuulijoiden rasistisia ennakkoluuloja ilman, että nämä tulevat itse sitä huomanneeksi⁷. Esimerkiksi poliittinen keskustelu ”nuorisojengeistä” tai ”lähiöiden ongelmista” voi tarjota poliitikoille mahdollisuuden ohjailla kuuli-joita yleisön omien piilevien maahanmuuttovastaisten asenteiden avulla silloin, kun yleisö ei huomaa, että keskustelun kohteena ovat erityisesti maahanmuuttoon ja kotoutumiseen liittyvät ongelmat. Rasistisesti motivoitunut puhuja voi myös pyrkiä peittämään rasisminsa käyttämällä niin kutsuttuja *viikunanlehtiä* (*figleaves*), eli ilmauksia, jotka estävät kuuli-joita luokittelemasta puhujaa rasistiksi⁸. Puhujan maininta siitä, että hänen lähipiiriinsä kuuluu mustamaalatuun vähemmistön edustajia, tai lisäys, ettei puhuja kategorisesti pidä kaikkia puheenalaisen ihmisryhmän edustajia rikollisina tai pahoina, vaikka on juuri antanut ymmärtää ajattelevansa näin, saattaa riittää vakuuttamaan osan yleisöstä siitä, että puhuja ei olekaan rasisti.⁹ Rasismia levittävien tahojen on todettu myös tarjoavan yleisölleen rasistisen viestin vastaanottamisesta palkkioita, joita kutsutaan *sokerikuoruttamiseksi* (*sugar coating*)¹⁰. Tämän ajatuksen mukaan äärioikeiston tarjoama ”valkoisen soturin” sankarinaratiivi ja rasistinen huumori toimivat usein palkkioina, joilla kohdeyleisö, eli nuoret vihaiset valkoiset miehet, saadaan vastaanottavaisemmiksi esimerkiksi antisemitismille samaan tapaan kuin pahanmakuinen lääke saadaan

syötettyä lapsille lisäämällä siihen sokeria, joka huo-
kuttaa lapset ottamaan lääkkeen¹¹.

Populistiset poliittiset liikkeet laajemminkin vetoavat
karrikointuihin viholliskuviin ja moraalisesti ylevän mart-
tyyrin minäkuvan tuottamiseen kohdeyleisössä¹². Kaikki
näitä vaikuttamiskeinot perustuvat enemmän tai vä-
hemmän siihen, että viestijä voi aina kiistää tuon yleisöltä
piilossa tapahtuvan vaikutusyrityksen olemassaolon tai
tahallisuuden. Vihaa levittävien näkemysten vahingol-
lisuus voidaan ohittaa pelkkänä liioitteluna, ironiana tai
sisäpiirin huumorina. On syytä huomata, että varsin to-
dennäköisesti monet edellä mainituista vaikutuskeinoista
menettäisivät tehonsa osin tai kokonaan, mikäli yleisö
tulisi tietoiseksi siitä, että heihin pyritään vaikuttamaan
tahallisesti ja vaivihkaa¹³. Tahallinen yleisön ohjailu olisi
manipulatiivista, ja useimmat eivät pidä ajatuksesta, että
heitä manipuloidaan¹⁴.

Nykyinen rasistisen piiloviestinnän tutkimus on kes-
kittynyt erityisesti niihin toimintamuotoihin, joilla ra-
sistisia ajatuksia levitetään ja jotka mahdollistavat rasis-
tisen motivaation kiistämisen. Muun tutkimuksen lailla
kiinnitän tässä kirjoituksessa huomioni ensisijaisesti ta-
halliseen rasismiin levittämiseen. Tuosta tutkimuksesta
poiketen haluan kuitenkin löytää vastauksia siihen, miksi
huumoriin vetoaminen toimii rasismiin levittämässä ja
miksi se onnistuu heikentämään rasismiin tuomitsemista
tai torjumista yleisön ajattelussa. Vaikka tarkastelen kir-
joituksessani huumorin käyttöä rasistisessa viestinnässä,
en käy läpi sen paremmin rasismiin kuin huumorinkaan
filosofisia analyysejä¹⁵. Keskityn yksinomaan niihin mielel-
lisiin ja sosiaalisiin mekanismeihin, joiden katson auttavan
ymmärtämään sitä, miksi huumori voi olla yllättävän vaa-
rallinen ase väärissä käsissä.

Suhtautuminen rasismiin yhteiskunnassa

Nyky-Suomessa on paljon tilanteita, joissa avoimen rasis-
tisuuden peittäminen tai kiistäminen on hyödyllistä ra-
sistiselle toimijalle. Erilaiset etnisyyksiin, kansallisuuksiin
ja kulttuureihin kohdistuvat ennakkoluulot, negatiiviset
stereotypit ja rasistiset tai vähintään vähättelevän välin-
pitämättömät (moraalisesti ongelmalliset) asenteet ovat
sangen yleisiä¹⁶. Silti noin puolet suomalaisista katsoo,
ettei Suomi ole juuri lainkaan tai lainkaan rasistinen maa
ja pitää rasismia vain vähäisenä ongelmana¹⁷. Tällaisessa
maaperässä populistinen muukalaisvihamielinen reto-
riikka toimii juuri siksi, että se resonoi riittävästi riittävän
suuressa väestöosassa¹⁸. Koska merkittävä osa väestöstä
kuitenkin tuomitsee rasististen ajatusten esittämisen,
syntyy tarve häivyttää rasistinen motivaatio silloin kun
rasismia pyritään levittämään tai käyttämään apuväli-
neenä oman asian edistämiseen.

Vaikka käsitykset rasismista vaihtelevat suuresti, ra-
sistisiksi katsotut näkemykset tuomitaan laajasti. Näin
näyttää olevan myös niiden ihmisten joukossa, joilla on
negatiivisia käsityksiä ulkomaalaisista tai vieraiden kult-
tuurien edustajista. Selitys erikoiselle tilanteelle, jossa
rasistiset ennakkoluulot ovat yleisiä, mutta myös niiden

ennakkoluulojen ylläpitäjät tuomitsevat rasismia, liittyynee
ihmisten hyvin kapeaan käsitykseen rasismista. Ennako-
luuloja, stereotypioita tai negatiivisia käsityksiä ei vält-
tämättä mielletä varsinaiseksi moraalisesti tuomittavaksi
rasismiksi. Suurin osa suomalaisista (90 % vastaajista)
käsittää rasismia etniseen taustaan perustuvaksi syrjin-
näksi tai hieman vähemmissä määrin (81 % vastaajista)
etnisyyteen liittyväksi halventavaksi kielenkäytöksi¹⁹.
Eroavat näkemykset siitä, mikä lasketaan rasismiksi ja
mikä ei, synnyttävät epäselvyyttä, jota rasistinen viestijä
voi myös käyttää hyödyksi peitellessään viestinsä rasisti-
suutta.

Vaikka huumoriin vetoamisen tehokkuus rasismiin
häivyttämässä osana yhteiskunnallista keskustelua on
empiirinen kysymys, jota on vaikea tutkia, on sen vaikut-
tavuudesta runsaasti epäsuoraa näyttöä. Edellä kuvatut
tapaukset, joissa huumoria käytetään koirapillinä, vii-
kunanlehtenä tai sokerikuorrutteenä, tai joissa ironisella
esitystavalla tuotetaan rasistisen motivaation kiistämisen
mahdollisuus, ovat erittäin yleisiä. Tämä kertoo huumorin
käyttökelpoisuudesta rasismiin peittelyssä ja ihmisten oh-
jailussa.

Psykologisten tutkimusten mukaan ihmiset ovat
huumorin kontekstissa tyypillisesti haluttomia tai ky-
vyttömiä arvioimaan huumorin keinoin välitettyä
viestiä kriittisesti²⁰. Palaan tähän ilmiöön tuonnempana.
Tyydyn tässä toteamaan, että ilmiön valossa huumoriin
vetoaminen saattaa olla hyvin tehokas kriittisen tarkas-
telun estäjä myös silloin, kun kehystäminen huumoriksi
tapahtuu vasta jälkikäteen, esimerkiksi julkisuudessa
esiin nousevien rasismisyytösten yhteydessä. Myös me-
diassa esiintyvien tapausten valossa näyttää siltä, että
(sisäpiirin) huumoriin vetoaminen on eräs yleisimmistä
puolustuksista rasismisyytöksiin²¹. Toisaalta on myös ha-
vaittu, että esimerkiksi poliittisia näkemyksiä ironisesti
käsittelevä satiiri näytetään ymmärrettävän kuulijan omia
vakaumuksia vahvistavalla tavalla riippumatta satiirikon
todellisesta tarkoituksesta²². Näyttääkin siltä, että huu-
morin merkitys kommunikaatiossa on moniulotteista ja
vaikeasti analysoitavaa.

Huumori ja viesti

Huumori on sisäsyntyisesti monitulkintaista. Vaikutus-
valtaisen näkemyksen mukaan huumorin ymmärtäminen
edellyttää kahden kilpailevan tai jopa ristiriitaisen tul-
kintaviitekehyksen yhteen saattamista²³. Yksinkertaisim-
millaan huumoriin tarvitaan ilmaus, joka voidaan tulkita
kahdessa eri merkityksessä ("Mikä on suurempi kuin
jouluukuusi? Jouluseitsemän"). Huumori voi nojata kui-
tenkin myös assosiaatioihin ("vatsani on sekaisin, täytyy
mennä päästämään varpusparvi ulos", "olo on kuin Juu-
daksella viimeisellä ehtoollisella", "hänen hymynsä sä-
dehti kuin hopealaatta ruumisarkun kannessa") tai risti-
riitojen havaitsemiseen, kuten ironian tapauksessa ("nyt
on todellinen voittajafilis" selvästi maansa myyneen lau-
sumana). Huumorin kognitiivinen prosessointi on varsin
monimutkaista ja itsessään merkittävä psykologinen

”Huumori ja leikkimielisyys saavat suojamuurimme laskemaan, ja suhtautumisemme hauskaksi katsomaamme henkilöön muuttuu kritiikittömämmäksi tai suopeammaksi.”

tutkimuskohde²⁴. Tässä riittää huomata se, että monien näkemysten mukaan huumori on lähtökohtaisesti monimerkityksistä ja jopa ristiriitaista²⁵. Ohitan huumorin yleisen luonteen tarkastelun ja keskityn huumorin avulla viestimiseen, joka on tarkasteluni kannalta olennaisempaa.

Huumorin voidaan katsoa olevan epäsuora tapa esittää väitteitä tai välittää asenteita. Usein esimerkiksi vitsit sisältävät suhteellisen selkeän väitteen, joka kuulijan on tavoitettava, jotta hän voi ymmärtää vitsin. Seuraava vitsi sisältää selvän viestin: ”Baarin ovi avautui ja sisään astui valehtelija, talousrikollinen ja raiskaaja. Baarimikko kääntyi ja sanoi: ’Mitä saisi olla, presidentti Trump?’” Vitsi sisältää implisiittisen väitteen, että presidentti Trump on sekä valehtelija, talousrikollinen että raiskaaja. Ymmärtääkseen vitsin kuulijan on muodostettava tämä väite tai ajatus mielessään. Vitsi toki todennäköisesti naurattaa enemmän niitä, jotka myös hyväksyvät Trumpia kritisoivan implisiittisen väitteen, jota ei varsinaisesti väitetä vitsissä kirjaimellisesti. Vitsin oivaltaminen ja sen hauskana pitäminen ei kuitenkaan edellytä vitsin viestin tai sanoman hyväksymistä. Monesti myös sellaiset vitsit herättävät huvitusta, joiden implisiittisestä viestistä selvästi irtisanoudumme (kuten esimerkiksi hyvän maun rajan ylittävät nokkeluudet).

Toisin sanoen huumori usein sisältää hyvin täsmällisen viestin, joka esitetään kuitenkin vain implisiittisesti ilman sen todeksi väittämistä. Lisäksi vitsin kertojan tai siitä hu-

vittuvan henkilön sitoutuminen tuon väitteen totuuteen jää epäselväksi. Tämä on keskeinen osa huumorin monitulkintaisuutta.

Edellä mainittua monitulkintaisuutta on mahdollista hyödyntää rasististen asenteiden levittämiseen ja normalisointiin rasistisen huumorin avulla²⁶. Osin tälle samalle monitulkintaisuudelle perustuu se, että loukkaavan viestin esittäminen huumoriksi jopa jälkikäteen usein liennyttää viestin alun perin aiheuttamaa suuttumusta. Kyse saattaa olla siitä, että suuttumus tapaa lientyä, kun tulkitsijassa herää epävarmuutta siitä, tarkoitettiinko sanottu kirjaimellisesti otettavaksi vai ei. Sama tulkinnan epävarmuus mahdollistaa huumorin käyttämisen savuverhona rasistisille näkemyksille, myös jälkikäteisesti.

Huumori ja sosiaalisuus

Filosofi Ted Cohen on esittänyt, että huumori vetoaa meihin siksi, että muiden kanssa yhdessä nauraminen vastaa perustavanlaatuisen inhimilliseen tarpeeseemme löytää yhteys muiden kanssa²⁷. Huumori ja leikkimielisyys saavat suojamuurimme laskemaan, ja suhtautumisemme hauskaksi katsomaamme henkilöön muuttuu kritiikittömämmäksi tai suopeammaksi.

Esimerkiksi yhdysvaltalainen uusnatsisivusto *The Daily Stormer* käyttää humoristista esitystapaa tietoisesti hyödykseen monin tavoin²⁸. Vuodettujen dokumenttien mukaan räyhäävien rasistien stereotypiasta pilaa tekevä

esitystapa on harkittua rasistien itsensä vähättelyä, jonka tarkoituksena on saada uusnatsit näyttämään samais-tuttavammilta. Sivustolla esitetty Hitlerin palvonta ja rodullistettujen vähemmistöjen mustamaalaaminen on äärimmäisen liioiteltua ja muka-ironista, ja humoristisen esitystavan on tarkoitus toimia sisäänvetotuotteena aat-teelliseen toimintaan. Sivuston päämääräksi kerrotaan ”vihollisten” epäinhimillistäminen niin, että lukijat ovat valmiita nauramaan näiden kuolemille²⁹. Sivuston ylläpi-täjät ovat tunnistaneeet ja nostaneet keskiöön viestinnän kohderyhmän eli nuorten turhautuneiden valkoisten miesten ja poikien tarpeen löytää yhteisöllisyyttä. Yllä-pitäjät käyttävät huumoria varsin tehokkaasti saadakseen oman ääri-ideologiansa vaikuttamaan samaistuttavalta tämän kohderyhmän silmissä³⁰.

Huumorin vetoaminen saattaa toimia ääriajatusten levittämisessä osin edellä mainitun huumorin monitulkintaisuuden vuoksi. Liioitteleva ja ironinen esitystapa mahdollistaa rasististen asenteiden kiistämisen ja sen vääntämisen, että kyse on ”vain huumorista”³¹. Toisaalta huumori on omiaan lisäämään humoristin samaistut-tavuutta ja miellyttävyyttä huvittuneen yleisön silmissä, oletettavasti jopa silloin, kun nämä eivät allekirjoita tämän huumorin sisältämiä väitteitä. Samaistuttavuus puolestaan voi saada yleisön vastaanottavaisemmaksi myös huumorin sisältämälle viestille ja harkitsemaan sitä uudelleen. Tar-kastelen tätä ilmiötä seuraavaksi psykologisten teorioiden valossa.

Huumorin psykologiaa

Psykologit ovat tarkastelleet edellä kuvattua ilmiötä selit-tääkseen sen havainnon, että huumorin keinoin esitetyt argumentit herättävät vähemmän vastarintaa kuin argu-mentit, jotka tehdään asiapuheen rekisterissä. Havain-tojen perusteella ihmiset eivät halua tai eivät kykene ar-vioimaan yhtä kriittisesti huumorin kontekstissa tai sen keinoin välitettyjä väitteitä kuin he muutoin tekisivät.³²

Haluttomuuden puolesta puhuu näkemys, jonka mukaan kuulijat prosessoivat humoristista puhetta eri tavalla kuin tavallista puhetta ja soveltavat erilaisia arvi-oimiskriteerejä humoristiseen puheeseen. Huumori voi toimia siis vihjeenä vähentää välitetylle viestille annet-tavaa painoarvoa (*discounting cue hypothesis*).³³ Humoristisen viestin katsotaan olleen ”vain vitsi”, jolloin puheen sisältämän viestin tai argumentin kriittinen tarkastelu ei ole soveliaista ja ihmiset jättävät viestin kriittisen arvion ulkopuolelle.

Kilpailevan näkemyksen mukaan ihmiset eivät ole vain haluttomia vaan todella kyvyttömiä arvioimaan kriittisesti huumorin avulla välitettyjä viestejä. Kuten yllä todettiin, huumorin kognitiivinen prosessointi on varsin monimut-kaista. *Resurssien kohdentamisteorian* (*resource allocation theory*) mukaan tämän prosessoinnin jälkeen kuulijoilla ei ole enää käytettävissä riittävästi kognitiivista energiaa huumorin sisältämän viestin kriittiseen arviointiin.³⁴ Huumorin prosessointi vie kognitiivista energiaa enemmän kuin tavallisen kommunikaation prosessointi, joten huu-

morin käyttö siis kirjaimellisesti estäisi kuulijoiden kykyä huumorin sisältämän viestin kriittiseen arviointiin.

Kysymys näiden teorioiden paikkansapitävyydestä on viime kädessä empiirinen kysymys, johon tässä ei ole tarpeen ottaa kantaa. On myös syytä pitää mielessä, että huumorin kriittistä ajattelua heikentävä vaikutus saattaa johtua useasta syystä samanaikaisesti. Koska huumorin prosessoinnin tiedetään olevan aivotoimintaa kuormit-tavaa, resurssien kohdentamishypoteesi näyttää varsin us-kottavalta. Toisaalta aiemmin esitetyn valossa on mahdol-lista, että sosiaalisiin suhteisiin liittyvät normit vaikuttavat halukkuutemme arvioida eri puhujien viestejä eri tavoin. Kiintymyksen mukana seuraa usein miellyttämisen tarve, joka saa meidät tulkitsemaan kiintymyksen kohteen ilmai-semia ajatuksia suopeammin kuin muiden³⁵. Oletettavasti sama tapahtuu, kun samaistuminen puhujaan tai kokemus kuulumisesta tämän kanssa samaan sisäryhmään on vahvaa. Sosiaaliset normit, jotka ohjaavat käsityksiämme soveliaisuudesta ja yksilöiden välisistä vuorovaikutussuh-teista, saattavat saada meidät pitämään humoristisuuden liian kriittistä tarkastelua asiaankuulumattomana siksi, että huumori itsessään tuottaa samaistumista ja lähei-syyttä.

Edellä esitetyn valossa näyttää siltä, että huumorin keinoin voidaan välittää viestejä ja argumentteja, joiden kriittistä arviointia huumorin käyttö itsessään osin estää. Huumorin monitulkintaisuus puolestaan jättää auki sen mahdollisuuden, että puhuja ei sitoudu huumorin sisäl-tämään väitteeseen, siis esitä sen olevan tosi tai ajattele sen sisältämän asenteen tai arvostelman olevan pätevä. Näiden seikkojen vuoksi huumori näyttää soveltuvan strategiseen vaikuttamiseen erityisen hyvin. Tämä käyttökelpoisuus ainakin osin selittää sitä, miksi rasismia, seksismia ja vastaavia sosiaalisesti tuomittuja näkemyksiä niin usein levitetään juuri huumorin avulla. Siirryn nyt tarkaste-lemaan huumorin strategista käyttöä yhteiskunnallisessa piiloviestinnässä tilanteissa, joissa viestijä tietoisesti haluaa levittää rasismia jäämättä kiinni siitä.

Kehen huumorilla pyritään vaikuttamaan?

Rasistisen piiloviestinnän yleisö ei koskaan ole yksi ho-mogeeninen joukko. Kuten Jennifer Saul on huomaut-tanut, rasistinen viestintä on tyypillisesti viestintää ai-nakin kolmelle eri yleisölle samanaikaisesti: (i) omille joukoille, eli niille, jotka tunnistavat viestin rasistisuuden ja pitävät sitä hyväksyttävänä; (ii) vastustajille, eli niille, jotka myös tunnistavat viestin rasistisuuden, mutta vas-tustavat sitä; sekä (iii) mielipidettään muodostamatto-mille asiasta vähän tietäville³⁶. Kahdelle ensimmäiselle ryhmälle strateginen viestintä ei ole tarpeen, koska he joko hyväksyvät puhujan rasistisen asenteen tai vastus-tavat sitä joka tapauksessa. Kolmas joukko, joka ei vielä ole muodostanut mielipidettään puhujasta, tämän vies-tistä tai esitetyistä rasismisyytöksistä, on se yleisö, johon strategisella viestinnällä voidaan vaikuttaa.

Kaksoisviestintä (*double-speak*) tarkoittaa useamman yleisön huomioimista viestinnässä. Äärioikeistoa pitkään

tutkineet sosiologit Kathleen Blee ja Peter Simi määrittelevät kaksoisviestinnän olevan kieltä, jonka tarkoitus on hämätä ja välittää lukuisia merkityksiä³⁷. Kaksoisviestinnän lajit ovat moninaiset. Saman henkilön esittämät erilaiset näkemykset eri yleisöille (esimerkiksi poliitikko, joka puhuu julkisuudessa yhtä mutta oman puolueen sisäpiirille toista) ovat yksi esimerkki kaksoisviestinnästä. Toinen esimerkki on saman henkilön samalle yleisölle antamat ristiriitaiset viestit (narsisti, joka vuoroin kehuu, vuoroin alistaa kohdettaan) ja kolmas samaa tahoja edustavien eri henkilöiden esittämät eroavat väitteet (presidentti sanoo yhtä, mutta tämän lehdistösihteeri selittää näkemyksen eri merkityksessä).

Ääriajattelun parissa erilaisella kaksoisviestinnällä on varsin pitkät perinteet. Kuten Blee ja Simi toteavat, Ku Klux Klaniin kuuluvien tapa nimetä omistamansa yritykset kolmella k-kirjaimella alkavalla sanalla (esimerkiksi *Kwik Kustom Kleaners*³⁸) on historiallisesti hyvin dokumentoitu kaksoisviestinnän keino³⁹. Klaanilaisille aatetta signaloivat nimet toimivat heimolaisuuden signaalina, mutta suurelle yleisölle kirjainvalinnan voitiin väittää olevan sattumaa ja vastustajien esittämät syytökset ääriajattelusta voitiin kuitata vainoharhaisuutena⁴⁰.

Huumori näyttää kaksoisviestinnässä toimivan rasisia ajatuksia levittävän, mutta asian kiistävän humoristin eduksi. Jo Jean-Paul Sartre huomautti huumorin kuuluvan ääriajattelijoiden keskusteluasenteeseen:

”Älä luule antisemiittien olevan täysin tietämättömiä huomautustensa absurdiudesta. He tietävät niiden olevan pinnallisia, avoimia haastettaviksi. Hän hauskuuttaa niillä itseään, sillä hänen vastustajansa joutuu käyttämään sanoja vastuullisesti, koska hän uskoo sanoihin. Antisemiiteillä on sen sijaan oikeus pelleillä. He haluavat leikitellä jopa keskustelulla, sillä antamalla naurettavia perusteluja he saattavat keskustelukumppaniensa vakavuuden huonoon valoon.”⁴¹

Vaikka Sartre ei tarkastelekaan huumoria suoraan, hänen kuvauksensa sopii myös rasisiseen humoristiseen kaksoisviestintään. Rasismin pokerinaamaista kiistämistä voidaan pitää vahingoniloisena tosielämän trolloimisena. Tällaista korostetun vahingoniloista jallittamista tavataan verkkoympäristössä kutsua *ounaamiseksi* tai *ownaamiseksi* (englannin kielen verbistä *to own*), jolla tarkoitetaan toisen päihittämistä nöyryyttävällä tavalla. Rasismin vastustajien leimaaminen vainoharhaisiksi tai yliherkiksi voi olla tehokas keino omien joukkojen hauskuuttamiseen, mutta myös epätietoisien yleisön hämmentämiseen.

Puhujan rasisistisista motiiveista perillä olevat rasismin vastustajat joutuvat absurdiin tilanteeseen, jossa rasisia asenteita levitetään avoimesti, piiloutuena huumorin monitulkintaisuuden tuottaman kiistämisen mahdollisuuden taakse. Rasisminen kaksoisviestijä leikittelee keskustelun itsensä ennakkoehdolla, kuten totuuden puhumisen vaatimuksella, ja valehtelee muun muassa motiiveistaan kirkkain silmin, vaikka tietää, että rasismin vastustajat

näkevät hänen lävitseen. Rasisistiselle viestijälle kuitenkin riittää se, että rasisminvastustajat saadaan ymmälleen, ja että suuressa yleisössä herää riittävästi epävarmuutta siitä, onko viestijä todella rasisinen.

Rasismin vastustajille suunnatut pokerinaamaiset valheet (*bald-faced lies*) ovat sukua Harry Frankfurtin analysoimalle paskapuheelle (*bullshit*) eli puheelle, jossa puhuja ei ole lainkaan kiinnostunut totuudesta⁴². Toisin kuin tavallinen valehtelija, joka yrittää peittää totuuden, pokerinaamaista valehtelijaa ei haittaa, ettei hän välttämättä onnistu huijaamaan varsinaisia keskustelukumppaneitaan⁴³. Rasismin kiistäminen ei siis ole tavallinen valhe, vaan pikemmin performanssi, jonka tavoitteena on vaikuttaa yleisön mielipiteeseen eikä niinkään varsinaisiin keskustelukumppaneihin.

Sartre nostaa esiin myös tärkeän seikan, joka helpottaa humoristisen rasistin yritystä vaikuttaa yleisöönsä: keskustelukumppanien vakavuuden naurettavaan valoon saattamisen. Edellä käsitelty seikat mahdollistavat tämän. Yhtäältä huumoriksi tulkittua viestintää ei olla halukkaita tai kyetä arvioimaan kriittisesti huumorin kognitiivisen prosessoinnin ominaispiirteiden vuoksi. Toisaalta huumorin esittäjään kriittisesti suhtautuvat rasismin vastustajat on helppo leimata kurttuotsaisiksi tosikoiksi, koska samaistumme ennemmin ei-liian vakavaan humoristiin kuin huumoria ymmärtämättömiin tosikoihin. Tämä asettaa rasismin vastustajan vaikeaan asemaan. Vakavissaan rasisista puhujaa kritisoi on väistämättä altavastaajan asemassa, koska hänen viestinsä ei ole edellä mainittujen tekijöiden vuoksi niin puoleensavetävä kuin vähemmän tosikkomaisen rasistin huumori. Tällaisessa tapauksessa huumorin käyttö voi toimia jopa kuin rokotteenä vakavissaan esitettyä kritiikkiä vastaan.

Hyväntahtoisuuden hyväksikäyttö

Aiemmin mainittu Jennifer Saul on kiinnittänyt huomiota myös siihen, että rasisisen piiloviestinnän yleinen toimintaperiaate on kiistämisen mahdollisuuden luominen⁴⁴. Kuten yllä todettiin, tämä pätee myös rasismin levittämiseen huumorin keinoin. Eräs inhimillinen piirre, jota rasisminen piiloviestintä voi hyväksikäyttää, on luontainen haluttomuutemme uskoa pahinta muista ilman erityisen vahvoja todisteita.

Rikoslakiinkin kirjattu syyttömyysolettama kuvaa hyvin useimpien omaksumaa varovaista asennetta: syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes toisin todistetaan. Koska piiloviestinnän tarkoitus on nimenomaan tehdä asioita piilossa tietyltä yleisöltä, vedenpitäviä todisteita tahallisuudesta on harvoin tarjolla. Näin on erityisesti silloin, kun toimija on tietoisesti pyrkinyt peittämään omien näkemystensä rasisisuutta esimerkiksi huumoria käyttämällä siten, että syytösten kiistäminen on edellä kuvatun mukaisesti mahdollista. Koska suuren yleisön käsitykset jopa päivän merkittävimmistä puheenaiheista ovat usein vaillinaisia ja sirpaleisia, toimii syyttömyysolettama helposti piiloviestijän edun mukaisesti erityisesti yhteis-

”Pelkkä epätietoisuuden tuottaminen huumorin avulla voi riittää yleisen mielipiteen ohjaamiseen.”

kunnallisen keskustelun, median ja yleisten mielikuvien tasolla. Suuri yleisö ei yleensä perehdy juurta jaksain rasismisyytösten taustoihin ja tyytyy muodostamaan mielipiteensä pääasiassa mediassa esiin nousevien aiheodisteiden varassa. Tällöin myös monet ajattelumme vinoumat vaikuttavat suuresti tähän mielipiteen muodostukseen (niistä lisää tuonnempana).

Avointa rasismia, kuten ääriajatuksiin ja vihaideologioihin sitoutumista, pidetään usein merkinä henkilön luonteen moraalista korruptoituneisuudesta⁴⁵. Tällainen kokonaisvaltainen tuomio moraalista korruptiosta on hyvin vahva arvostelma henkilöstä ja tämän moraalista luonteesta. Näin negatiivista arvostelmaa ei olla yleensä valmiita tekemään muutoin kuin vain esimerkiksi rikollisesti sairiksi katsottujen henkilöiden tapauksessa⁴⁶. Erityisesti silloin, kun rasismisyytös sisältää väitteen paitsi tahallista rasismista, myös oletuksen siitä, että syytetty on tietoisesti pyrkinyt manipuloimaan yleisöä, nousee syytöksen toteennäyttämisen kynns varsin korkeaksi. Koska yleisön käsitys rasismisyytösten taustalla vaikuttavista tekijöistä on tyypillisesti hatara, on heidän usein järkevää pidättäytyä pitämästä syytettyä syyllisenä rasismiin ja juonitteluun, siis moraalista korruptoituneena. Tämä sinänsä perusteltu ja oikeamielinen varovaisuus osaltaan mahdollistaa häikäilemättömien rasististen toimijoiden kaksoisviestinnän onnistumisen.

Toinen asiaan vaikuttava seikka on se, että ihmiset mieluummin muodostavat jonkin näkemyksen asioista

kuin hyväksyvät olevansa tietämättömiä. Tutkimuksissa on havaittu, että kyselyihin vastatessaan monet mieluummin ottavat kantaa kysyttävään seikkaan silloinkin, kun eivät tiedä siitä juuri mitään, kuin myöntävät tietämättömyytensä. Kun samojen kysymysten kohdalla vastaajille annetaan ”pehmeä” keino tunnustaa tietämättömyytensä, esimerkiksi vaihtoehto ”en tiedä” korvataan mahdollisuudella siirtyä seuraavaan kysymykseen ilman varsinaista vastausta, niiden vastaajien osuus, jotka eivät osaa tai halua kertoa mielipidettään kysyttävään asiaan, kasvaa merkittävästi⁴⁷.

Näyttää siis siltä, että tietämättömyyden avoin tunnustaminen on monille vastenmielistä, ja he mieluummin omaksuvat jonkin näkemyksen tai asenteen riittämättömien tietojen varassa. Päivänpolttavien keskustelunaiheiden kuten rasismikohujen tapauksessa ilmiö saattaa näkyä tarpeena muodostaa mielipide esimerkiksi poliitikoista tai rasismisyytösten paikkansapitävyydestä hyvin pinnallisten tietojen perusteella. Tällaisessa tilanteessa huumorin käyttö saattaa riittää kallistamaan mielipiteenmuodostajien näkemystä rasisia näkemyksiä levittävän eduksi, jos näiden silmissä alkaa vaikuttaa siltä, että rasismista varoittavien asenne on liian tosikkomainen tai että huumoriin vetoajaa kohdellaan liian kriittisesti. Myös pelkkä epätietoisuuden tuottaminen huumorin avulla voi riittää yleisen mielipiteen ohjaamiseen. Yleisö saattaa haluta muodostaa asiasta täsmällisen mielipiteen, vaikka he eivät tiedä

asiasta riittävästi, jolloin myös syyttömyysolettama ohjaa heitä suhtautumaan suopeammin juuri rasismia levittävään tai syytöksiä vastaan puolustautuvaan henkilöön, erityisesti jos syytökset vaikuttavat rajuilta.

Empatian vaikeus ja vinoumat

Uskomus maailman oikeudenmukaisuuteen -hypoteesi (*just world belief hypothesis*) on oletus, jonka mukaan ihmisillä on sisäsyntyinen tarve uskoa maailman olevan oikeudenmukainen. Tämä uskomus jäsentää maailmaa ennakoitavissa olevaksi kokonaisuudeksi ja tuottaa yksilöille tunteen vaikutusmahdollisuuksistaan.⁴⁸ Hypoteesin mukaan viattomien kärsimyksen havaitseminen kyseenalaistaa tämän perustavan oletuksen maailman luonteesta. Siksi suojellakseen oletusta yksilöillä on tutkimuksissa havaittu taipumus syyttää uhreja näiden kärsimyksistä (*victim's blame attribution*), kun se on mahdollista⁴⁹. Ihmiset suhtautuvat huomattavasti suopeammin luonnonkatastrofien (esimerkiksi tsunamit, maanjäristykset) kuin ihmisten toiminnan seurauksena (esimerkiksi sodat) aiheutuneeseen kärsimykseen, mikä näkyy myös epäsuhtana hyväntekeväisyyteen annettujen lahjoitusten määrässä⁵⁰. Oikeudenmukaisen maailman uskomuksen hypoteesin tarjoama selitys on se, että inhimillisen kärsimyksen ollessa muiden ihmisten tuottamaa, ihmiset katsovat kärsimyksen olevan osin itseaiheutettua. Oikeudenmukaisessa maailmassahan viattomat eivät voisi kärsiä, joten kun on mahdollista, että kärsijät eivät ole (kokonaan) viattomia, ihmiset asennoituvat kärsijöihin kuin nämä (tai näiden hyväksymät johtajat) olisivat omalla toiminnallaan osin aiheuttaneet hätänsä.

Rasismien tapauksessa oletus maailman oikeudenmukaisuudesta saattaa toimia ainakin kahdella eri tavalla. Tutkimusten mukaan ihmiset ovat vähemmän taipuvaisia pitämään uhrien ahdinkoa näiden omana syynä silloin, kun nämä näyttäytyvät itse aktiivisina toimijoina, jotka pyrkivät itse auttamaan itseään (*self-help attribution*)⁵¹. Passiivisina kärsijöinä näyttäytyviin suhtaudutaan puolestaan negatiivisesti: laiskoina tai vaativina.

Rasismiin liittyvissä keskusteluissa tämä ilmiö tulee esiin toisinaan jopa ääneen lausuttuna: itseensä (tai muihin) kohdistuvasta rasismista kertovat kuvataan moitteenalaisiksi valittajiksi, jotka esittävät vaateita muille sen sijaan, että pyrkisivät itse parantamaan asemaansa⁵². Sama ilmiö saattaa vaikuttaa taustalla niihin mielipiteisiin, joita esimerkiksi poliitikkojen puheita koskevista rasismisyytöksistä muodostetaan. Jos asenne rasismioletuksia ja niiden kohteita kohtaan on jo valmiiksi negatiivinen – eli rasismista puhuvia pidetään passiivisina valittajina – myös arvio rasismisyytöksen luonteesta, sen moraalisesta vakavuudesta ja yhteiskunnallisesta merkityksestä kääntyy helposti vähättelevään suuntaan.

Toinen tapa, jolla oletus maailman oikeudenmukaisuudesta mahdollisesti toimii tarkasteltavassa ilmiössä, liittyy *affektiheuristiikkaan* (*affect heuristics*). Daniel Kahnemanin ja Amos Tverskyn kuuluisaksi tekemiin heuristisen ajattelun ongelmiin kuuluu tunnereaktioiden

käyttäminen informaationa epävarmuuden vallitessa⁵³. Riskejä arvioidessamme olemme usein taipuvaisia mukaiilemaan niitä tunteita, joita tilanne meissä herättää⁵⁴. Mikäli meissä onnistutaan herättämään samaistumista rasismisyytösten kohteeseen ja vastenmielisyyttä kurttuotsaisia kriitikoita kohtaan tai mikäli näemme rasismien kohteet passiivisina valittajina, ohjaa affektiheuristiikka mielipiteenmuodostustamme ja myöhempiä ajatte-luamme.

Myös erilaisten yleisöjen luonteeseen täytyy kiinnittää huomiota. Se suuren yleisön ryhmä, jolle strateginen huumoriin vetoaminen puolustautumisena rasismisyytöksiltä on tyypillisesti suunnattu ja joiden kohdalla se mahdollisesti myös toimii parhaiten, koostunee pääasiassa ihmisistä, joiden elämää rasismi ei kosketa henkilökohtaisesti⁵⁵. Tässä samaistumiseen liittyvät empatiakykyimme rajoitteet tulevat olennaisiksi: meidän on huomattavasti helpompi asettua sellaisten ihmisten asemaan, jotka muistuttavat meitä⁵⁶. Sukupuoli, kulttuuritausta, ihonväri, koulutus ja sosioekonominen asema ovat merkittävimpiä tekijöitä toisen näkökulman ottamisessa. Rasismisyytösten tapauksessa on mahdollista, että valkoihoisen suomalaisen on yksinkertaisesti helpompi samaistua rasismista syytetyn toisen valkoihoisen henkilön kuin tämän rasismien kohteiden asemaan. Useimmat rasismien aiheuttamat haitat jäävät myös huomaamatta siksi, että rasismien kohteiden asemaan ei osata samaistua. Rasismien vaikutuksia on vaikea käsittää, jos ei itse kuulu sellaiseen ryhmään, joka kohtaa syrjintää. Tällaisessa tilanteessa affektiheuristiikka saattaa jälleen ohjata mielipiteen muodostusta rasistiselle viestijälle edulliseen suuntaan. Tilanteessa heräävät tunteet liittyvät siihen, mikä pystytään helposti käsittämään tai kuvittelemaan. Näin vaikeus samaistua rasismien kohteiden kokemuksiin tuottaa sokean pisteen, jonka takia arviota ohjaavat tunteet liittyvät enemmän rasismista syytetyn kuin rasismien kohteiden asemaan ja kokemuksiin.

Toisaalta empatiakyvyn puolueellisuus johtaa myös siihen, että omaan erehtymiseen liittyviä riskejä arvioidaan vinoutuneesti. Kun mielipidettä muodostava henkilö arvioi erehtymisensä riskejä eli sitä, ovatko syyttömälle syytetylle aiheutuvat haitat suurempia kuin haitat, joita koituisi syyllisen olettamisesta syyttömäksi, hänen taipumuksensa asettua rasismisyytöksen kohteen asemaan johtavat painottamaan haittoja, joita syyttömälle koituisi tilanteessa, jossa syytös osoittautuisikin perättömäksi – eli mukaiilemaan arviossaan edellä mainittua syyttömyysolettamaa. Sama ilmiö on nähtävissä myös esimerkiksi siinä, että ihmisten on usein vaikea ymmärtää sitä haittaa ja trauma, joka raiskauksesta koituu sen uhrille⁵⁷.

Jos rasismien kohteiden näkökulman omaksuminen on huomattavan vaikeaa, ei mielipiteen muodostuksessa välttämättä oteta lainkaan huomioon sitä vääryyttä, jota rasismien kohteet joutuvat kokemaan tai sitä, mitä seuraa, kun rasisti ei joudu kohtaamaan tekojensa ja puheitensa seurauksia⁵⁸. Silloin kun affektiheuristiikka ohjaa mielipiteen muodostustamme ja empatian tunteminen rasismista syytettyä kohtaan on paljon helpompaa kuin

rasismin kohteita kohtaan, päädyimme helposti muodostamaan rasistisen toimijan toivoman mielipiteen asiasta.

Huumorin rooli edellä mainituissa vinoumissa on itsessään vähäinen. Nämä vinoumat kuitenkin saattavat tuottaa merkittävää vahvistusta tarkasteltuihin ilmiöihin, kuten humoristiin samaistumiseen. Lopulta se, miten huumorin käyttö rasistisen viestinnän yhteydessä tai rasismisyytöksiltä puolustauduttaessa kuulijoihin vaikuttaa, on lukemattomien tekijöiden summa ja riippuvaista henkilöstä ja tapauksesta.

Lopuksi

Olen tarkastellut tässä kirjoituksessa lukuisia tekijöitä, jotka vaikuttavat huumorin käyttökelpoisuuteen rasismisyytöksiltä puolustautumisessa. Minulla ei ole tarjota yhtenäistä teoriaa tarkastelluista ilmiöistä, eikä artikkeliani toivottavasti sellaiseksi tulkita. Tarkoitukseni on ollut ainoastaan esittää vahvat perustelut sille, että rasismia koskevassa keskustelussa tarvitaan myös sellainen näkökulma, joka huomioi kattavasti mielipiteenmuodostustamme vaativat alttiudet vaikuttamiselle ja manipulaatiolle.

Kuten olen pyrkinyt yllä korostamaan, rasistinen viestintä ja huumoriin vetoaminen eivät toimi samalla tavalla kaikille yleisöille. Kuitenkin kaikille tarkastelluille vaikuttamisen muodoille on yhteistä se, että ne käyttävät hyödyksi ihmismielen luontaisia ominaisuuksia, jotka voivat joissain tilanteissa muuttua heikkouksiksi. Näiden heikkouksien tunnistaminen on tärkeä osa kriittisen ajattelun välineistöämme.

Olennaista on huomata myös se, että monet tässä kirjoituksessa käsitellyt ongelmalliset rasismin kiistämisen ja levittämisen tavat eivät edellytä toimiakseen sitä, että vipuun lankeajat olisivat itsessään pahantahtoisia tai asenteiltaan rasistisia. Toisin sanoen siitä, että joku on taipuvainen uskomaan rasismia huumoriksi kehystävää toimijaa, ei voi päätellä, että hän hyväksyisi rasistiset asenteet sinänsä. Humoristiseen rasistiin samaistuminen saattaa kuitenkin käynnistää tai ruokkia henkilökohtaista kehitystä, jonka edetessä rasistiset ajatukset hyväksytään. Samat heikkoudet, joita tässä kirjoituksessa on käsitelty, näyttelevät todennäköisesti myös merkittävää roolia rasististen asenteiden normalisoinnissa ja tahallisessa levittämisessä.

Viitteet

- 1 Young 2019, 77.
- 2 Phillips & Milner 2017; Koivukoski 2022, 35.
- 3 Weaver 2011.
- 4 Feinberg 2017; SPLC 2022; Sinokki (ilmestyy).
- 5 Sinokki (ilmestyy).
- 6 Kirjoitustani ei tule tulkita huumorin sinänsä tuomitsemiseksi tai kyseenalaistamiseksi. Päinvastoin, kuten olen toisaalla argumentoinut, huumori liittyy perustavalla tavalla ihmisyyteemme ja jaettuihin sosiaalisiin tarpeisiimme (Sinokki, ilmestyy.) Juuri huumorin elimellinen rooli inhimillisessä kanssakäymisessä mahdollistaa sen käytön myös manipulointiin ja muihin tuomittaviin tarkoituksiin. Vain osa huumorista on moraalisesti ongelmallista, ja vain huumorin väärinkäyttö moraalisesti arveluttaviin tai tuomittaviin tarkoituksiin on syytä tuomita (ks. Hietalahti 2017).
- 7 Haney-Lopez 2013; Blee & Simi 2020;

- Saul 2018; 2024.
- 8 Saul 2017; 2024.
- 9 Donald Trumpin kuuluisa kampanjapuhe Meksikon ”lähettämistä” rikollisista, jota hän täydensi toteamalla silti osan meksikolaisista mahdollisesti olevan hyviä ihmisiä, on esimerkki viikunanlehdestä. Se osoittaa myös hyvin sen, kuinka viikunanlehti toimii vain osalle yleisöstä, eikä sen tarkoituksaan ole hämätä kaikkia. Kuten Saul huomauttaa, tämä varsin kömpelön oloinen viikunanlehti toimi siksi, että se onnistui tuottamaan riittävän monille äänestäjille tarpeeksi epävarmuutta Trumpin rasistisuudesta, osin näiden omien rasismia koskevien käsitysten sekavuuden vuoksi, osin johtuen näiden itsepetoksellisesta halusta pitää Trumpia ei-rasistisena ehdokkaana (Saul 2024, 9–10, 71–104).
- 10 Adams 2023.
- 11 Sinokki (ilmestyy).
- 12 Salmela & von Scheve 2018.
- 13 Manipulaation käsitettä koskevassa filo-

sofisessa keskustelussa usein painotetaan sitä, että arkikäsite manipulaatiosta on moraalisesti vahvasti latautunut. Filosofiset analyysit manipulaatiosta keskittyvät piilovaikuttamiseen, petokellisuuteen ja painostukseen. (Noggle 2022.) On uskottavaa, että tässä kirjoituksessa tarkastellut piilovaikutusyritykset mielletäisiin yleisesti ottaen manipuloinniksi ja niitä pidettäisiin sen vuoksi ei-toivottavina. Saul (2024, 39–40) tarjoaa todisteita siitä, että esimerkiksi tiedostamattomiin ennakkoluuloihin perustuvat koirapillit menettävät tehoa kun aiheen yhteys rasismiin tehdään näkyväksi. Myös tiettyjen tuuppausten (*nudges*) on havaittu estävän esimerkiksi valeutustien jakamista eteenpäin tehokkaasti, ja Saul (sama, 189–94) esittää vastaavien toimien olevan mahdollisesti käyttökelpoisia myös rasismin levittämisen estämisessä.

14 Tuuppaustutkimuksessa (*nudging*) on havaittu, että ihmiset hyväksyvät useammin sellaiset tuupaukset, joiden

- päämäärän ja tavoitteet he allekirjoittavat (Härmä & Karvonen 2022). Koska manipulaatiota ei tarvita tapauksissa, joissa kohderyhmä jo hyväksyy puhujan päämäärän, on oletettavaa, että ainakin se yleisön osa, joka ei jaa rasistisen piilovaikututtajan näkemyksiä, kokisi tämän vaikuttamisen tuomittavana manipulaationa.
- 15 Rasismin analyyseistä ks. Bonilla-Silva 2018; D'Souza 1995; Garcia 1996; 2004; Glasgow 2009; Philips 1984; Sinokki 2017; 2019. Levine & Pataki 2004 sisältää hyödyllisen kattauksen erilaisia filosofisia rasismin analyysejä. Books, Feelings, Political movements, Etc. Huumorin luonteesta ks. Gruner 1997; Hietalahti 2018; Krikmann 2006; Mulder & Nijholt 2002; Oring 2003; Raskin 1979. Raskin 2008 sisältää hyödyllisiä kirjoituksia huumorista ja huumorin tutkimuksesta. Rasistisen huumorin tarkasteluista ks. Hietalahti 2017; Oring 2003, luku 4; Philips 1984; Saucier, O'Dea & Strain 2016; Weaver 2011.
 - 16 *Being Black in the EU/Second European Union Minorities and Discrimination Survey* 2018; Haavisto 2024; Mannerström ym. 2020; Zacheus 2020; Zacheus ym. 2017.
 - 17 Haavisto 2024.
 - 18 Suuri osa rasistisen retoriikan tutkimuksesta keskittyy erilaisiin keinoihin, joilla kuulijoiden olemassa olevia ennakkoluuloja voidaan hyödyntää näiden ohjailussa, ks. Adams 2023; Haney-Lopez 2013; Kenyon & Saul 2022; Saul 2024; 2018; Weaver 2011.
 - 19 Elinkeinoelämän valtuuskunnan uusimmassa arvo- ja asennetutkimuksessa (Haavisto 2024) tämä rasismikäsitysten kapeus nostetaan esiin jo otsikkotasolla.
 - 20 Nabi, Moyer-Gusé & Byrne 2007; Young 2008.
 - 21 On kuitenkin syytä huomata, että esimerkiksi Petteri Orpon hallituksen kesän 2023 niin sanotun rasismikriisin keskellä vitsipuolustusta käytettiin varsin
 - rajallisesti, pääasiassa yksittäisiin tekoihin tai viesteihin liittyvissä kysymyksissä. Tyypillisempi puolustus oli harkinnan puutteeseen tai tietämättömyyteen vetoaminen (ks. Partanen 2024). Kiitän tästä huomiosta kirjoituksen toista nimetöntä arvioijaa.
 - 22 Lamarre, Landreville & Beam 2009.
 - 23 Koestler 1964.
 - 24 Huumorista yleisesti ks. Hietalahti 2018; satiirista ks. Young 2019, luvut 4–7; ironiasta ks. esim. Olkonen 2019; poliittisesta huumorista ks. Koivukoski 2022.
 - 25 Esim. Weaver 2011; Young 2019.
 - 26 Weaver 2011. Rasististen vitsien esittäjä voi tehdä implisiittisiä rasistisia väitteitä esimerkiksi yhdistämällä negatiivisia ominaisuuksia huvittavalla tavalla rodullistettuihin ihmisryhmiin ja näin välittää rasistisia asenteita. Edellisen vitsin baarimikon tervehdysten voi korvata rodullisesti herjaavalla lausahuksella (esim. ”Mitä [rodullinen herja] saisi olla?”) jolloin vitsi implikoi viestin, että herjan kohteena olevan ryhmän edustajat ovat valehtelijoita, talousrikollisia ja raiskaajia.
 - 27 Cohen 1999. Olen kehittänyt tätä ajatusta pidemmälle yhdistäen sen mm. Robin Dunbarin (1998; 2004; Dunbar, Marriott & Duncan 1997; Mesoudi, Whiten & Dunbar 2006) esittämään ajatukseen sosiaalisten suhteiden evolutionaarisesta voimasta, mikä selittää huumorin perustavan merkityksen inhimilliselle vuorovaikutukselle (ks. Sinokki, ilmestyy).
 - 28 SPLC 2022.
 - 29 Daily Stormer Style Guide 2017; ks. myös Adams 2023; Feinberg 2017.
 - 30 Sinokki (ilmestyy).
 - 31 Koivukoski 2022, 35; Nagle 2017; Phillips & Milner 2017; Saul 2017.
 - 32 Young 2019, 77–84.
 - 33 Nabi, Moyer-Gusé & Byrne 2007.
 - 34 Young 2008.
 - 35 Pendell 2002.
 - 36 Saul 2024.
 - 37 Blee & Simi 2020, 11.
 - 38 Ks. Saul 2024, 2.1.3.
 - 39 Blee & Simi 2020, 21.
 - 40 Tätä kriitikoiden vaimentamistekniikkaa kutsutaan usein kaasuvälittämiseksi (*gaslighting*).
 - 41 Sartre 1946/2023, 37.
 - 42 Frankfurt 1986/2006.
 - 43 Ks. Kenyon & Saul 2022.
 - 44 Saul 2017; 2018; 2024.
 - 45 Esim. Garcia 1996; Gaylin 2003.
 - 46 Esim. Westermarck 1906, luku 9.
 - 47 Levy 2021, 9.
 - 48 Lerner 1980.
 - 49 Betancourt 1990; Hafer 2000.
 - 50 Zagefka ym. 2011.
 - 51 Sama, 354–55.
 - 52 Esim. Saini 2019.
 - 53 Kahneman & Tversky 1974; Siegrist & Sütterlin 2014, 1483.
 - 54 Tämä ilmiö osin selittää myös populistisen affektiivisen viestinnän vaikuttavuutta ja mahdollistaa tunteilla manipuloimisen. Herättämällä meissä tarkoituksella tiettyjä tunteita, taitava viestijä kykenee ohjailemaan mielipiteitämme haluamaansa suuntaan.
 - 55 Esimerkiksi Saulin (2024; 2017) analyyseissä rasismia häivyttävät kielelliset operaatiot toimivat osin siksi, että valkoihoisten käsitys rasismista on usein kapea ja virheellinen. Jane Hill (2008) on käyttänyt tästä yleisen tason väärinkäsityksestä nimitystä ”White Folk Theory of Racism” (ks. myös Saul 2024, 21–29). Edellä esittämäni tutkimustiedon valossa näyttää uskottavalta, että myös ”kantasuomalaisen” väestön käsitykset rasismista ovat samalla tavalla kapeita ja sekaantuneita.
 - 56 Maibom 2022.
 - 57 Sama, 190–192.
 - 58 Silmiinpistävästi rasismikohuissa ryvetyneet poliitikot tyypillisesti pyytävät rasistiseksi katsottua käytöstään anteeksi hallitustovereiltaan, mutta eivät juuri-kaan rasisminsa varsinaisilta kohteilta.

Kirjallisuus

- Adams, Kyle K. J., A Spoonful of Sugar Makes the Hate Speech Go Down: Sugar-Coating in White Nationalist Recruitment Speech. *Topoi*. Vol. 42, 2023, 459–68.
- Being Black in the EU/Second European Union Minorities and Discrimination Survey*. European Union: Agency for Fundamental Rights, 2018.
- Betancourt, Hector, An Attribution-Empathy Model of Helping Behavior: Behavioral Intentions and Judgments of Help-Giving. *Personality and Social Psychology Bulletin*. Vol. 16, Nro 3, 1990, 573–91, <https://doi.org/10.1177/0146167290163015>.
- Blee, Kathleen & Simi, Peter. *Expert Report of Kathleen Blee and Peter Simi*. Expert report, 17-cv-00072, 2020.
- Bonilla-Silva, Eduardo. *Racism Without Racists*. Rowman and Littlefield, Lanham 2018.
- Cohen, Ted, *Jokes: Philosophical Thoughts on Joking Matters*. University of Chicago Press, Chicago 1999.
- Daily Stormer Style Guide. 2017. Kirjoittaja tuntematon.
- D'Souza, Dinesh, *The End of Racism*. Free Press Paperbacks, New York 1995.
- Dunbar, Robin, Gossip in Evolutionary Perspective. *Review of General Psychology*. Vol. 8, No. 2, 2004, 100–110.
- Dunbar, Robin, *Grooming, Gossip and the Evolution of Language*. Faber Paperbacks, London 1998.
- Dunbar, Robin, Human conversational behavior. *Human Nature*. Vol. 8, No. 3, 1997, 231–246.
- Feinberg, Ashley, *This Is The Daily Stormer's Playbook*. 2017. Verkossa: huffpost.com/entry/daily-stormer-nazi-style-guide_n_5a2ece19e4b0ce3b344492f2
- Frankfurt, Harry G., *Paskapuheesta*. (On Bullshit, 1986). Suom. Antti Nylén. Johnny Kniga, Helsinki 2006.
- Garcia, J. L. A., The Heart of Racism. *Journal*

- of *Social Philosophy*. Vol. 27, No. 1, 1996, 5–46.
- Garcia, J. L. A., Three sites for racism: social structures, valuing, and vice. Teoksessa *Racism in Mind*. Toim. Michael Levine ja Tamas Pataki. Cornell University Press, Ithaca 2004, 35–55.
- Gaylin, Willard, *Hatred: The Psychological Descent into Violence*. PublicAffairs, New York 2003.
- Glasgow, Joshua, Racism as Disrespect. *Ethics*. Vol. 120, No. 1, 2009, 64–93.
- Gruner, Charles R., *The Game of Humor: A Comprehensive Theory of Why We Laugh*. Routledge, London 1997.
- Haavisto, Ilkka, Luurankoja kaapissa – Suomalaiset jakavat yhteisen, mutta kapean käsityksen rasismista. Elinkeinoelämän valtuuskunta, Analyysit, 138, 2024. Verkossa: eva.fi/blog/2024/08/31/luurankoja-kaapissa-suomalaiset-jakavat-yhteisen-mutta-kapean-kasityksen-rasismista/.
- Hafer, Carolyn, Do Innocent Victims Threaten the Belief in a Just World? Evidence from a Modified Stroop Task. *Journal of personality and social psychology*. Vol. 79, 2000, 165–173.
- Haney-Lopez, Ian, *Dog Whistle Politics: How Coded Racial Appeals Have Reinvented Racism and Wrecked the Middle Class*. Oxford University Press, Oxford 2013.
- Hietalahti, Jarno, *Huumorin ja naurun filosofia*. Gaudeamus, Helsinki 2018.
- Hietalahti, Jarno, Rasistinen huumori: humanistinen näkökulma naurun taakse. Teoksessa *Rasismi ja filosofia*. Toim. Jani Sinokki. Eetos ry., Turku 2017, 113–128.
- Hill, Jane H., *The Everyday Language of White Racism*. Wiley-Blackwell, Malden 2008.
- Härmä, Vuokko & Karvonen, Sakari, Sosiaalinen konteksti vaikuttaa ilmastotouppausten hyväksyttävyyteen. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL, Tutkimuksesta tiiviisti 39/2022, 2022.
- Kahneman, Daniel & Tversky, Amos, Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases. *Science*. Vol. 185, No. 4157, 1974, 1124–1131.
- Kenyon, Tim & Saul, Jennifer, Bald-Faced Bullshit and Authoritarian Political Speech: Making Sense of Johnson and Trump. Teoksessa *From Lying to Perjury: Linguistic and Legal Perspectives on Lies and Other Falsehoods*. Toim. Laurence R. Horn. De Gruyter Mouton, Berlin 2022, 165–194.
- Koestler, Arthur, *The Act of Creation*. Hutchinson, London 1964.
- Koivukoski, Joonas, *Political Humor in the Hybrid Media Environment: Studies on Journalistic Satire and Amusing Advocacy*. Väit. Helsingin yliopisto 2022.
- Krikmann, Arvo, Contemporary Linguistic Theories of Humour. *Folklore*. Vol. 33, 2006, 27–58.
- Lamarre, Heather, ym., The Irony of Satire: Political Ideology and the Motivation to See What You Want to See in The Colbert Report. *International Journal of Press/Politics*. Vol. 14, 2009, 212–31.
- Lerner, Melvin J., The Belief in a Just World. Teoksessa *The Belief in a Just World: A Fundamental Delusion*. Toim. Melvin J. Lerner. Springer, New York 1980, 9–30.
- Levine, Michael & Pataki, Tamas, (toim.), *Racism in Mind*. Cornell University Press, Ithaca 2004.
- Levy, Neil, *Bad Beliefs: Why They Happen to Good People*. Oxford University Press, Oxford 2021.
- Maibom, Heidi L., *The Space Between: How Empathy Really Works*. Oxford University Press, Oxford 2022.
- Mannerström, Rasmus, ym., Hyvin toimeentuleva, terve ja suvaitseminen – Suomalaisen nuorten poliittiset ideologiat asenneprofileina tarkasteltuna. *Politiikka* 1/2020, 9–32.
- Mesoudi, Alex, ym., A Bias for Social Information in Human Cultural Transmission. *British Journal of Psychology*. Vol. 97, No. 3, 2006, 405–423.
- Mulder, M. & Nijholt, Anton, *Humour Research: State of the Art*. Centre for Telematics and Information Technology (CTIT), 2002.
- Nabi, Robin L., ym., All Joking Aside: A Serious Investigation into the Persuasive Effect of Funny Social Issue Messages. *Communication Monographs*. Vol. 74, No. 1, 2007, 29–54.
- Nagle, Angela, *Kill All Normies: Online Culture Wars from 4chan and Tumblr to Trump and the Alt-Right*. John Hunt, Winchester 2017.
- Noggle, Robert, The Ethics of Manipulation. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Toim. Edward N. Zalta. Summer 2022, Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2022.
- Olkoniemi, Henri, *Individual Differences in Processing Written Irony*. Väit. Turun yliopisto, Turku 2019.
- Orring, Elliot, *Engaging Humor*. University of Illinois Press, Champaign 2003.
- Partanen, Eino, ”Jos näihin lähtee, niin pian tulee seuraava ja sitä seuraava” – Hallituksen rasismikohu iltapäivälehdissä kesällä 2023. Kandidaatin tutkielma, Turun yliopisto, 2024.
- Pendell, Sue D., Affection in Interpersonal Relationships: Not Just a ”Fond or Tender Feeling”. *Annals of the International Communication Association*, Vol. 26, No. 1, 2002, 67–110.
- Philips, Michael, Racist Acts and Racist Humor. *Canadian Journal of Philosophy*. Vol. 14, No. 1, 1984, 75–96.
- Phillips, Whitney & Milner, Ryan M., Decoding Memes: Barthes’ Punctum, Feminist Standpoint Theory, and the Political Significance of #YesAllWomen. Teoksessa *Entertainment Values: How Do We Assess Entertainment And Why Does It Matter?* Toim. Stephen Harrington. Palgrave MacMillan, London 2017, 195–211.
- Raskin, Victor, Semantic Mechanisms of Humor. *Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, 1979, 325–335.
- Raskin, Victor (toim.), *The Primer of Humor Research*. De Gruyter, Mouton 2008.
- Saini, Angela, *Superior: The Return of Race Science: The Mad Science of Race and its Fatal Return*. Beacon Press 2019.
- Salmela, Mikko & von Scheve, Christian, Emotional Dynamics of Right- and Left-Wing Political Populism. *Humanity & Society*. Vol. 42, No. 4, 2018, 434–454.
- Sartre, Jean-Paul, Pohdintoja juutalaiskysymyksestä (Réflexions sur la question juive, 1946). Teoksessa *Antisemitismien kiros*. Toim. Anssi Halmesvirta & Tuomas Laine-Frigen. Gaudeamus, Helsinki 2023, 31–102.
- Saucier, Donald A., ym., The Bad, the Good, the Misunderstood: The Social Effects of Racial Humor. *Translational Issues in Psychological Science*. Vol. 2, No. 1, 2016, 75–85.
- Saul, Jennifer, *Dogwhistles and Figleaves: Devices for Mainstreaming Racism and Falsehood*. Oxford University Press, Oxford 2024.
- Saul, Jennifer, Dogwhistles, Political Manipulation, and Philosophy of Language. *New Work on Speech Acts*, 2018, 360–83.
- Saul, Jennifer, Racial Figleaves, the Shifting Boundaries of the Permissible, and the Rise of Donald Trump. *Philosophical Topics*. Vol. 45, No. 2, 2017, 97–116.
- Siegrist, Michael & Sütterlin, Bernadette, Human and Nature-Caused Hazards: The Affect Heuristic Causes Biased Decisions. *Risk Analysis*. Vol. 34, No. 8, 2014, 1482–1494.
- Sinokki, Jani, Rasismi. *Logos Online Encyclopedia*, Eurooppalaisen Filosofian Seura ry, 2019.
- Sinokki, Jani, Rasismin määritelmä. Teoksessa *Rasismi ja filosofia*. Toim. Jani Sinokki. Eetos ry., Turku 2017, 271–289.
- Sinokki, Jani, Welcome to the Dark Side: The Use of Humor in Indoctrination to Extremist Ideologies. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, ilmestyy.
- SPLC. ”Andrew Anglin”. *Southern Poverty Law Center*, 2022. Verkossa: splcenter.org/fighting-hate/extremist-files/individual/andrew-anglin.
- Weaver, S., *The Rhetoric of Racist Humour: US, UK and Global Race Joking*. Ashgate, Farnham 2011.
- Young, Dannagal Goldthwaite, *Irony and Outrage: The Polarized Landscape of Rage, Fear, and Laughter in the United States*. Oxford University Press, Oxford 2019.
- Zacheus, Tuomas, Nuorten rasismin kokemukset peruskoulussa ja toisella asteella. *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2020*, Kalevi Sorsa Säätiö, 2020, 187–214.
- Zacheus, Tuomas, Yläkouluikäisten syrjinnän, kiusaamisen ja rasismin kokemukset. *Terra* 1/2017, 3–15.
- Zagefka, Hanna, ym., Donating to Disaster Victims: Responses to Natural and Humanly Caused Events. *European Journal of Social Psychology*. Vol. 41, No. 3, 2011, 353–63.